

. 50286

ACTA UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

SECTIO PHILOSOPHICA

DR. GERÉB GYÖRGY

A PSZICHOLÓGIA KRITIKUS PONTJAI

TOMUS II.
SERIES NOVA

FASC. 1.

SZEGED, 1949.

EDITIO UNIVERSITATIS SZEGEDIENSIS

Az Embernevelés c. folyóirat 1949. júniusi számában megjelent cikk
bővített és kiegészített lenyomata.

S Z E G E D 1 9 4 9.

Ablaka György könyvnyomdája Szeged

A régi lélektan mindenestül az idealista filozófia tartozéka volt. Metafizikai jellegű, ismeretelméleti viták keretében kerültek szőnyegre olyan kérdések, mint a lélek határai, a lélek székhelye, test és lélek viszonya stb. Mindezt misztikus keretbe foglalták és a lélek különálló, primér, substancionális jellegét hangsúlyozták. Az elvont fejtegetésekbe csak méha keveredett a való élet megfigyeléséből származó, reális észrevétel. Ennek oka nem utolsósorban világnézeti eredetű. Az askéta-spiritualista ember egyenesen szégyellte, gyűlölte a bűnös anyagot és erénynek tartotta a valóságtól való elszakadást, az önkínzást, a lélek megtisztulását a „földi salaktól“. Ez a felfogás a valláson keresztül beszűrődött még az újabb lélektani felfogásba is.

Maga a pszichológia is szerves része volt a filozófiának és önállóvá válása után is magán hordozta spekulatív jellegét. *Lenin* mutatott rá arra, hogy az érzet-pszichológia és az erre támaszkodó filozófia lényegében idealizmust tanít. Mind megegyeznek abban, hogy elsőslegesen tekintik a tudatot, a fizikait pedig belőle vezetik le.¹ Ezzel szemben a tudományos materializmusnak az az álláspontja, hogy nem a tudat, hanem az anyagi világ az elsősleges és *a tudat az organizált anyag legmagasabb terméke*. Ennek a sorrendnek a felcserélése holt absztrakciót eredményez, mert az eszmét és gondolatot általában a pszichikait, az emberek tapasztalata elé helyezi. *Bogdanov*: „Empiriomonizmus“-ának vizsgálatakor

¹ *Lenin*: Materializmus és empiriokriticismus. Szikra, 1948. 229. l.

Lenin ezt mondja: „1. A fizikai világ az ember tudásától függetlenül létezik és régesrég az ember előtt létezett. 2. A pszichikai, a tudat stb. az anyagnak (azaz a fizikainak) legfelsőbb terméke, annak a különösen bonyolult anyagnak a funkciója, amelyet emberi agynak neveznek.“²

Ha elismerjük, hogy van egy, a tudatunktól függetlenül létező objektív valóság, akkor a kérdés így hangzik: mi az, ami van, és hogyan veszünk erről tudomást. A lélektani iskolákat lényegében ez a kérdés választja el egymástól, amely ismeretelméleti alapja minden idealista vagy materialista elgondolásnak. Ez a kérdés: a valósághoz való viszonyulás kérdése, a megismerés objektív vagy szubjektív volta. Az idealista filozófia talaján álló lélektanok a kapitalista világszemléletet tükrözik. A kapitalizmusnak érdeke, hogy irracionális és misztikus tanokat hirdessen. A vallás erejét is segítségül hívja, hogy az emberek belenyugodjanak megváltoztathatatlan, tragikus sorsukba, s a lázadás, az átalakítás, a forradalom gondolata föl se merüljön bennük. Eleve azt hirdették, hogy a világot csak a tudaton át szemlélhetjük. Az egyéni tudat dönti el a valóság létezését, illetve annak jelenlétét. Így a tudatot elsőslegesnek, a *priorinak* veszik fel, mely mintegy előre meghatározza azt, hogy a külső világ jelenségeit miképpen regisztráljuk. Ez a tudat azután nem társadalmi termék, nem is a külső világ jelenségei alakítják azt ki. Az idealista felfogású pszichológusok szerint a tudat egységes, valamiképpen mindenek felett álló abszolút valami, amely előre meghatározza a külvilági tények megismerhetőségének határait, sőt a létet is. Nem a valóság teremti tehát szerintük a tudatot, hanem fordítva: a tudat hozza létre, mintegy „megszüli“ a valóságos dolgokat. Ennélfogva a tu-

² *Lenin* i. m. 229. l.

datnak valóságteremtő szerepe van.

Más területen valóság-megismerés helyett hipotézisekkel szolgálja ki a hanyatló polgárság és a kapitalizmus csődjére eső időpontot a pszichoanalízis és általában a mélylélektani iskolák. Az a különbség, hogy míg az előző iskolák tudatról beszéltek, addig itt a fejlődés szempontjait figyelembe nem vevő tudatalattiról van szó; ösztönökről, melyek determinálják egész életünket, sőt nemzetek, az egész emberiség sorsát is. *Nem veszik kellőképpen figyelembe a társadalom átalakító erejét, a kultúra haladását, a nevelő hatásokat.* Nem tárják fel a valóságot, nem törekszenek megismerésére és elhanyagolják a tudatot alakító társadalmi erőket, hatásokat. Az emberi kultúrát az ösztönök elfojtásából, átszellemesítéséből magyarázzák s ezért irracionális, sokszor misztikus útra tévednek. Minthogy a pszichoanalízis beállítása szerint sorsunkat velünk született ösztönfaktorok döntik el, lényegében pesszimista szemléletet nyújt. A múltból determinált jövő foltoztatásához eszköze a gyóntató jellegű analízis.

A pszichoanalízis a hanyatló polgárság lelkületét tükrözi, annak szolgálatában áll. *Freud* ugyan tagadja, hogy a pszichoanalízis világnézet, vagy ehhez bármiféle köze is volna. „Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse, 1923“ c. előadássorozatának folytatásaképpen megjelent könyvében, a „Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse“ 1932. címűben azonban külön fejezetet szánt ennek a kérdésnek.³ Itt bevallja, hogy keveset ért a társadalomtudományhoz, mégis a marxista tételek megcáfolására törekszik, kiterjeszti agressziótanát a társadalom fejlődésének vizsgálatára is. *Freud* szerint minden társadalom egyaránt az emberi agressziók fedezését szolgálja, s ezen a téren nincs osztálytagolódás, sem fejlődés. (A „Totem und Tabu“ is ha-

³ A XXXV. fejezet címe: „Pszichoanalízis és világnézet“.

sonló nézeteket vall.)⁴

A Szovjet pszichológia mai kialakulásához hozzátartozott az a harc is, amelyet a pszichoanalízis ellen megvívott. Néhány marxista pszichológus azt bizonygatta, hogy a pszichoanalízis szemléleti módja dialektikus.⁵

Molnár Erik „Dialektikus materializmus és pszichoanalízis” című tanulmányában rámutatott arra, hogy habár egyes esetekben öntudatlanul alkalmaz is a pszichoanalízis dialektikus tételeket, nagy egészében az összefüggéseket nem látja helyesen, sőt kiindulópontjának materialista alapjaiból irracionális, misztikus tételekbe ütközik.⁶ Legnagyobb hibájával azt rója fel, hogy elszakad a valóságtól, lelép a tapasztalat talajáról. „Egészében már csak azért sem felelhet meg a dialektikus materializmus követelményeinek, mert nem öntudatosan dialektikus és mert, amennyiben öntudatlanul *dialektikus* is, hajlik a *materializmus* igazságkritériumának, a tapasztalatoknak az elhanyagolására.”⁷

A freudizmus az emberek cselekvéseit tudatalatti ösztön-törekvéseikből akarja megérteni, s lebecsüli a valóságos hatóerőket, a társadalomban folyó harcot, a gazdasági érdek döntő szerepét, mely az emberek *tudatos* cselekvéseit irányítja. Gazdasági tényezők határozzák meg érdekeiket, közelebbről a termelőeszközökhöz való viszonyuk. Ez pedig természetesen kihat cselekvéseikre, jellemükre, törekvéseikre, átalakítja egész tudatukat. Ezért mondja *Molnár*, hogy a marxista lélektan „az anyagi szükségletek *ösztönös* hajtóere-

⁴ *Tariska István* érdekesen fejtegeti ezt: „A freudizmus, mint az imperializmus házi pszichológiája” (A harmadik nemzetközi higiéniai kongresszus) c. cikkében. Forum 1948. III. évf. 10. sz. 799—804. l.

⁵ *W. Reich*: Unter dem Banner des Marxismus, III. évf. 5. sz.

⁶ *Molnár Erik*: Dialektika. Szikra, 1945.

⁷ *Molnár Erik*: i. m. 128. l.

jével szembeállítja az ezek kielégítését szolgáló cselekvés *tudatos* belátóalakját.⁸ Az akaratlagos cselekvés nem véletlenül alakul ki az emberekben, hanem a tapasztalat, a tudatosan felfogott érdek szükségképpen átformálja az emberi tudatot, mely azután ennek megfelelő viselkedési formát produkál.

A leglényegesebb különbség tehát a marxista felfogás és a pszichoanalízis között kiindulópontjában található meg. A marxista szemlélet megváltozott társadalmi viszonyokban átalakított tudatú emberek cselekvéseit vizsgálja, míg a pszichoanalízis állandó, a társadalmi átalakulástól, az osztályharctól független és lényegében változatlan biopszichikai indítóerőt feltételez, mely befolyásolja, sőt determinálja az emberek cselekvését.

Ebből szükségképen következik, hogy ez az ösztönhatás már a korai gyermekkorban meghatározott, s a nevelésnek ezen a téren nem sok alakító ereje van a gyermek további fejlődésében. Ez ösztöntényezők szerepét nem vonjuk kétségbe, de a tapasztalat megcáfolja, hogy a végleges jellemet ezek szabják meg. A gyermek a közösségben fejlődik, bontakozik ki; az egyéni ösztönök szerepe eltörpül a közösségi összhatásban, mert a szervezett közösség ereje döntő hatással van az egyénre. Fényesen bizonyítja ezt *Makarenko* „Az egyéni ráhatás pedagógiája“ című előadásában.⁹ Az új lélektani vizsgálatok is azt mutatják, hogy a csoport megváltoztatja az egyén viselkedését. (*Mérei Ferenc: A gyermek világnézete. Anonymus 1946. U. ő: Az együttes élmény. Társadalomlélektani kísérlet gyermekeken. Officina. É. n.*)

⁸ *Molnár Erik: i. m. 136. l.*

⁹ *A. Sz. Makarenko: „A szovjet iskolai nevelés“ c. előadássorozatának 3. előadása.*

A pszichoanalitikusok nem látják világosan a közösségi élet, a munka szerepét, azt a folyamatot, amelyben az ember emberré vált. A megváltozott világ és aktív, alakító ember között kölcsönös viszony áll fenn. „Az ember tehát nemcsak „a” természet, hanem önmaga emberi természetét is állandóan változtatja.“¹⁰

A szovjet gyermekpszichológia elvetette a freudi beállítást. Az ember formálásának lehetőségét tartva szem előtt, optimista módon fogott hozzá a tények megfigyeléséhez, az okok kikutatásához. Arra az eredményre jutottak, hogy lehetséges a jellem átformálása, ez ad alapot mindenféle neveléshez, mert „a nevelés nem valamiféle, az állítólag megváltozhatatlan gyermeki pszichikára gyakorolt külső erő: a nevelés a gyermek pszichikai fejlődésének mozgató ereje.“¹¹

A jellem kialakulását tehát nemcsak a velünkzűletett tulajdonságok döntik el, hanem az a munka, a csoportos cselekvés, a játék s egyéb tevékenység közben alakul ki, s a nevelés hathatósan formálja. „A jellem forrását, a vérmérséklettől eltérően, nem az örökletes, a veleszületett tulajdonságok képezik, hanem ez a közvetlen forrás először is a nevelésben, másodszer pedig az individuum saját gyakorlati tevékenységében rejlik.“¹²

A pszichoanalitikus felfogás mérgező hatása a nevelés területén mutatkozik meg leginkább. *Mérei Ferenc* találóan mondja, hogy ezek a nevelők nem oktatnak, hanem csak a multban vájkálnak, sebek után kutatnak, ahelyett, hogy a jövőbe vetnék tekintetüket. „Ha elképzelhető a pedagógiában

¹⁰ *Pálóczy-Horváth Gy.:* Freud, vagy egy illúzió eredete. Hungaria kiad. 1948. 104. l.

¹¹ *B. G. Ananjev:* A szovjet lélektan sikerei. Szikra. 1949. 26. l.

¹² *Ananjev i. m.* 34. l.

haladásellenes, reakciós elmélet, akkor ez az. A társadalom haladásának teljes tagadása ez — állapítja meg.¹³

A lélektan dialektikus szemlélete a lenini tükrözési elméletből indulhat ki. E szerint a tudat visszatükrözi a létet. E visszatükrözés nem szolgál másolatot jelent, mert ezzel tagadnánk a tudat aktivitását. „A visszatükrözés hű másolata lehet a visszatükrözöttnek, de itt azonosságról beszélni képtelenség. A tudat általában visszatükrözi a létet, ez minden materializmus általános tétele.”¹⁴ Ez feltételezi, hogy tudatunk tőlünk kívülálló, tudatunktól függetlenül létező valóságos dolgokat tükröz vissza, s ezeknek a megfelelő képét fogja fel. Itt tehát tudatos, megismerhető jelenségekről van szó. Minthogy tudatunk megbízható képet nyújt, lehetővé válik előttünk a világ megismerése. Ez a szemléleti mód optimista és tudományos is, mert a világ megismerésének a lehetőségén nyugszik. Fogarasi Béla ezt így fejezi ki: „Az objektív valóság képe elménkben: az ismeret. A kép itt nem fotográfia, hanem a hasonlat mélyebb értelmében kép, amely visszatükrözi a valóságot, de elménk közreműködésével jön létre, úgy amint a jó kép is a festő műve által válik a valóság igazi kifejezőjévé.”¹⁵ Ez egyúttal válasz az úgynevezett „élménylélektani iskolák”-nak is. Az élménylélektan az introspektív módszert ismeri csak el, s azt hirdeti, hogy az él-

¹³ Mérei Ferenc: A pszichologicizmus a nevelésben. Fórum IV. évf. 3. sz. 213. l. A nyugati nevelés jellemforrása E. W. Braitwaite szerint már az 5. év táján lényegében befejezett, ezen már a társadalmi hatások keveset változtatnak. Így ír: „It has now been established that a child's character is fully formed, in its fundamentals, by the time it has attained the age of five years. This is a momentous fact.” E. Wrigley Braitwaite; Parent and Child. Thomas Nelson and Sons Ltd. 1939. LL. 1.

¹⁴ Lenin i. m. 330. l.

¹⁵ Fogarasi Béla: Marxizmus és logika. Szikra. 1946. 43—44. l.

mények anyagi folyamattól mentesek. Más emberek viselkedése, cselekvése ennél fogva meg sem ismerhető. Csakis magunk lehetünk alanya és tárgya a lélektani megismerésnek. *Descartes* ilyen alapon beszél a lélek és a test áthidalhatatlan kettősségéről. *Wundt* munkáiban is jól megfér egymás mellett ez a kísérletekre törekvés, a pontosság és mérgegetés kívánalma és az általa is megismerhetetlennek jelzett „élményvilág“-nak ugyancsak mennyiségi elemzése.¹⁶ Ez a kiindulópontja az ú. n. gráci iskoláknak és ezt hangoztatja a szellemtudományos pszichológia is. *Dilthey* szerint is az élmény a lélektan fő ismeretforrása.¹⁷ Ezt fejleszti tovább *Spranger*.¹⁸ A lélektan tárgya tehát sokáig az egyéni élmény marad, ugyanakkor általánosításra törekszik, tipológiát alkot. Sok használható megfigyelést írnak le, de szempontjaik egyoldalúak, sokszor spekulatív jellegűek, légiesek. Az érzetlétlektan *Condillac* óta nem hisz a külső érzékelés pontosságában. Az asszociációs lélektan (*Hume, J. Mill, Herbart*) az érzetek törvényszerűségeit akarja megmagyarázni anélkül, hogy figyelembe venné a külső valóság létezését, az emberi tudat bonyolult társadalmi vonatkozásait, a biológiai megalapozottságot stb.

¹⁶ *Wundt*ot szokás tekinteni a pszichológia klasszikus megalapozójának. Hozzátehetnénk: az idealista szemléletű lélektannak. *Grundriss der Psychologie* (1896) c. munkájában elváltatja a természettudományos megismerési módot a lélektanitól. A természettudomány tárgya a külvilág, amely az alanytól függetlenül létezik. Ezzel szemben áll „a lélektan, amely a tapasztalat teljes tartalmát az alanyhoz való kapcsolataiban és az ettől közvetlenül nyert tulajdonságaiban vizsgálja“. *H. Schiller P.* idézi „A lélektan feladata“. 43 l.

¹⁷ *Ideen über beschreibende und zergliedernde Psychologie*. 1894.

¹⁸ *Lebensformen*, 1914. *Psychologie des Jugendalters*, 1924.

A természettudományi kísérletek — a XIX. századbeli felfedezések, műszerek — és matematikailag kifejezett mérések vonzották a pszichologusokat. Hatalmas apparátusokat készítettek, s úgy gondolták, hogy műszerekkel lemérhetik és matematikailag kifejezhetik a test és lélek közötti viszonyt. Ugy látszott, hogy ezek a fizikai mérégetéssel a lélektannak tudományos súlyt adnak. Ez a hit az eredmények számszerűségén alapult. Atomisztikus és mechanisztikus elgondolásuk szerint a lélek részekből megkonstruálható és azután újra szétszedhető. Képzetek *kötegeből* akarták megmagyarázni a tudatjelenségeket. A karakterológiának az az észrevétele, hogy a részek összessége más, mint az egész, továbbá a biológiai kutatások és a materiális alapon nyugvó kísérletek s a fizioiógiai kutatások a természettudományok irányába terelték a lélektant.¹⁹ Az idegrendszer, az agyvelő megismerése, az inger és érzet közötti összefüggés (*E. H. Weber*, „*G. Th. Fechner*”), fáradtságmérések, emlékezetvizsgálatok, (*H. Ebbinghaus*, *S. E. Müller*, *Külpe*), érzékelésvizsgálatok (*Müller*, *Broca*, *Purkinje*, *Hering*, *Stumpf*, *Helmholtz stb.*) jelentették a fejlődésnek ezt a szakaszát. A lélektan közel állott ahhoz, hogy naturalisztikus módon a tudatjelenségeket lokalizálják, s az egyes készségeket a gócpontok előre megadott fejlettségéből, vagy fejletlenségéből magyarázzák. Az érzékelés-lélektan kétségtelenül haladást jelentett a régi lélektani felfogással szemben, mert felhívta a figyelmet az érzékelés somatikus jegyeire. A kétféle létező, a pszichikai és a

¹⁹ A pszichofizika lényegét *G. F. Lipps* az alábbiakban határozza meg: „Die Psychophysik ist demgemäss die Grenzwissenschaft zwischen der Psychologie und der Physik (im weitesten Sinne des Wortes).“ *G. F. Lipps*: Grundriss der Psychophysik. Leipzig. 1903. 7. l.

²⁰ *Mach*: Analyse der Emyfidungen. Jena, 1900. Erkenntnis und Irrtum. Leipzig. 1905.

materiális, somatikus szembehelyezése azonban már kiindulásában is téves volt. Az anyagi valóság tudomásulvétele nem elégséges.

Lényegében ezt látjuk *Mach* műveiben is.²⁰ Ismét azt találjuk, hogy a dolog, az objektív valóság, elsőségéről, vagy másodlagosságáról van szó. *Nem elég tudomásul vennünk az anyagi valóságot, hanem ennek, mint alapépitménynek kell szerepelni, amely a másodlagosat, a felépitményt, a tudatot formálja, kialakítja, a másodlagosnak, a felépitménynek a létezési lehetőségét adja.* *Mach* és társai elsőségesnek tartják az érzeteket, ezek „kötegeből” származtatják a tudatot, a létet, a világot és így útjuk menthetetlenül a szolipszizmushoz vezet.²¹ Így a lélektan elszakadt a valláságtól, a gyakorlati élettől, amely „elválasztja a hű képmásokat a hamisaktól”. A valóság megismerhetetlenségének hite könnyen beletorkolhatott misztikus, sejtelmes magyarázatokba, egészen a kapitalizmust kiszolgáló mélylélektani iskolák korszerűsített formáig. A fejlődés folyamatát, struktúráját figyelembe nem vevő vizsgálódás lényegében nem változott meg: eddig a tudatot tekintették elsőségesnek, most pedig a tudattalant, a világot azelőtt érzetkötegekből magyarázták, most pedig megváltozhatatlan ösztöntényezőkből. Az aktív hatásokról, a társadalmi erők tudatot formáló erejéről nem vettek tudomást és nem volt érdekük, hogy tanítsák a valóság átalakíthatóságát.

Ugyanide torkollik az élménylélektannal, szellemtudományos pszichológiával szembenálló viselkedéslélektan. Ennek egyik megnyilvánulási formája *Watson*²² nevéhez fűződik:

²¹ *Lenin* i. m. 30. l.

²² *J. B. Watson: Psychology from the Standpoint of a Behaviorist. Philadelphia. 1919. Behaviorism, 1924. The Ways of Behaviorism, 1928.*

az amerikai behaviorizmus, a másik út az orosz reflextan. A viselkedéslélektan objektív pszichológiának keresztelték el, mert külső ingerre adott látható cselekvésformát vizsgáltak. Ez éppen az élménylélektan ellentétes irányának látszik. *Pavlov* feltételes reflexe, *Bechtyerev* asszociált reflexana új szempontot adott a vizsgálatoknak. *Pavlov* kondicionált reflexe lényegét tekintve biológiai háttérrel adott az asszociációs vizsgálatoknak. Ebből azután a szokások kialakítása, sőt a tanulás pszichológiája is nyert. Az állatok idegrendszerének tanulmányozása, általában a biológiai alap hangsúlyozása lényegében helyes volt.²³ A túlzottan mechanisztikus felfogásmód azt a veszélyt rejtette magában, hogy az ember tudatos tevékenységének semmibe vételével a pszichológia szűk egyoldalúságba fullad. *B. M. Tyeplov* felhívja erre a figyelmet.²⁴ Hangsúlyozza, hogy *Bechtyerev*: „A reflexológia általános alapjai“ c. 1918-ban kiadott könyvének álláspontja idealista nézetek felé közeledik. Sokáig megmaradt a Szovjetunióban a reflex-kutatási irányzat, és a pszichológia megelégedett az élőlény külső mozgásának vizsgálatával. Némi haladást jelentett *K. M. Kornyilov*: „Az emberi reakciók taná“ c. könyve, amely 1922-ben jelent meg. Ő természettudománnyá akarta változtatni a lélektan.

Ma nem is beszélhetünk pszichológiáról, csak pszichológiákról. A kibontakozást a dialektikus materializmus tudatos és következetes alkalmazásában találhatjuk meg. Előttünk áll a Szovjetunió példája, az a harmincéves harc, amelyet ezen a téren is sikeresen megvívott.

²³ *I. P. Pavlov*: „Az állatoknak magasabbfokú idegmunkája objektív tanulmányozásának húszéves tapasztalata.“ 1923.

²⁴ *Tyeplov*: A szovjet pszichológia 30 éve. Szikra. 1949.

K. Bühler 1927-ben²⁵ válságról beszélt. Lényegében ma sem oldotta meg a helyzetet a nyugati pszichologia. Különböző iskolák vívják egymással harcukat. A pszichoanalitikusok gögösen lebecsülik a többi iskola munkáját. Az alkalmazzott lélektan, a pszichotechnika és a teszt módszer szériá-eredményekre törekszik. (Svájcban például jó pénzért teszt-füzeteket küldenek szét és ezt a vizsgált személy egyedül tölti ki. A soha nem látott egyénről részletes véleményt és táncot küld az intézet.)

Ma sem kezdhetünk hozzá az új, tudományos pszichológia megalkotásához filozófiai alap nélkül. Csakhogy döntő módon megváltozott körülöttünk a világ, megvan a társadalmi előfeltétele annak, hogy, előítéletmentes kritikát gyakoroljunk tudományterületünkön. Ez csakis a kapitalista járom alól felszabadult szocialista ember számára lehetséges. Ez az új filozófia a marxizmus-leninizmus bölcselete, mely kezünbe adja a leghaladottabb tudományos módszert: a dialektikus materializmust.

Kiindulópontul le kell szögeznünk, hogy az anyag tulajdonságairól beszélünk, *s nem ismerünk el anyagtól függetlenül létező lelket*. Ez a valóság megkettőzése lenne, olyasféle, mint az ideáknak platóni világa. Ismeretes, hogy Platón a híres barlangjelenetben arról ír, hogy mi egy barlang szája előtt ülünk leláncolva, mögöttünk van a valóság, s mi ennek csak árnyékát, a képecskéket, ideákat látjuk a barlang nyílásában. Az egyik tehát a valóság, a másik annak halvány mása. Hasonlóképen állunk ezen a téren is. Nem ingerek és érzetek megfelelléséről beszélünk, nem arról van szó, hogy bizonyos materiális hatásnak mi a pszichikai reagense, hanem anyagi, társadalmi tényezők hatnak tudatunk kifor-

²⁵ K. Bühler: Die Krise der Psychologie. 1927.

málására. *Egyazon anyag különböző megnyilvánulási formája a tudat és a külső valóság.* Marx erről így ír: „Az anyagi, érzékeinkkel felfogható világ, melyhez mi magunk is tartozunk, az egyedüli valóságos világ... Öntudatunk és gondolkodásunk bármennyire érzékfölttinek látszik is, az anyagi, testi szervnek, az agynak a terméke. Az anyag nem a szellem terméke, hanem a szellem az anyag legmagasabbrendű terméke.”²⁶ Lenin pedig így ír: „A psziché a sajátosan szerveződött anyag legmagasabb terméke.”

Itt az is tisztázódik, hogy helytelen az olyasféle ellentét felállítás, mint „pszichikai” és „szomatikus”, mert ugyanazon anyag másfokú rendezettségéről van szó. Mi tehát a materialista monizmus álláspontján vagyunk.

A pszichofizikai történések kutatói is materialisták voltak. Ők azonban beleestek abba a hibába, amibe sok fizikus ma is belesik (pl. *Jeans*). Materiával, anyaggal dolgoznak és úgy tekintik ezt, mint a szellem másodlagos termékét. Másrészt az atomisztikus, mechanikus elvet valló pszichológusok a tudatot biológiai, vagy kémiai, fizikai folyamatokra vezették vissza és azt tanították, hogy az emberi tudat ezekből maradéktalanul megmagyarázható. (*Vogt*: a szellem az agy terméke, mint az a májé.)

Mindez azonban nem magyarázhatta meg az ember tudatos cselekvéseit. *Az eddigi lélektani módszerek légtüres térben születtek meg.* Eleinte a testen kívüli lelket kutatták, majd a társadalomból mesterségesen szeparált egyént tekintették. Ennek az egyénnek leírták található lelki tulajdonságait, mintegy statikus helyzetbe merevítették. Természetesen ilyen laboratóriumban előállított, kőpadra feszített ember a valóságban nem létezik. Csakis folyamatok, cselekvések, hatások, tudatformáló helyzetek ismerete mellett vizsgálhatjuk

²⁶ *Marx*: Ausgewählte Schriften. I. köt. 439. l.

az egyént — a társadalomban. *A polgári ember minőségileg más, mint a szocialista ember.* Az ő társadalmi adottsága másféle jellemvonásokat alakít ki benne, mint a szocialista emberben a szocialista környezet. Az amerikai ügynöknek sok ravaszságra, rábeszélő képességre van szüksége, hogy portékáját eladja. Ugyanakkor a profithajzásban nem alakul ki benne bajtársias érzés kollégái iránt. A Szovjetunióban az emberek tudata osztályhelyzetüknél fogva a társadalmi viszonyok a termelésben elfoglalt helyzet következtében gyökeresen megváltozott. Helyes-e, ha a két ember tudatát, érzületét és viselkedését a társadalmi környezet figyelembevétele nélkül vizsgáljuk? *Marx*: „Adalékok a politikai gazdaságtan bírálatához“ c. munkájának előszavában így ír: „Az anyagi élet termelési módja határozza meg általában az élet szociális, politikai és szellemi folyamatát. Nem az emberek tudata határozza meg létüket, hanem megfordítva: társadalmi létük határozza meg tudatukat.“

A marxizmus a munkalélektan területén alapvető szempontokra hívja fel a figyelmet. *A termelőeszközökhöz való viszony dönti el, hogy a munkás kényszernek, nyomorúságos igának tekinti-e a munkát, vagy pedig az alkotás örömét látja benne.* A magántulajdon elidegenítette a termelőt a munkától, mert csak az igazságtalan és embertelen nyomorúságot, kizsákmányolást látta benne. „A termelés elidegenedett a termelőtől, a munka az embertől, az ember a természetől, azaz önmagától“.²⁷

Maga az ember teremtette meg társadalmát, kultúráját azzal, hogy kapcsolatba került a termelőeszközökkel, s az ipar útján átformálta a környezetét. A munkához való al-

²⁷ *Trencsényi-Waldapfel Imre*: Humanizmus és Marxizmus. 1948. Budapest, Hungaria. 116. l.

kalmazkodás fejlesztette ki az érzékszerveket az emberi tökéletesség fokára. Érzékszerveink is a történelmi fejlődés eredményei. Hosszú gyakorlás és tökéletesítés sorozatán keresztül jutott el az emberi kéz felszabadításáig. Erről *Engels* így ír: „Míg az emberi kéz az első kőből kést készített, korszakok mulhattak el, melyekhez képest az előttünk ismert történelmi kor jelentéktelennek tűnik fel. De a döntő kérdés megtörtént: a kéz szabaddá vált, ettől fogva egyre újabb fogásokat sajátíthatott el, és az így megszerzett nagyobb hajlékonyság nemzedékről nemzedékre öröklődött és gyarapodott. — Így tehát a kéz nemcsak szerve a munkának, hanem annak terméke is.”²⁸

Érzékszerveink kifejlődése a társadalom fejlődése során, a munka útján jutott el a mai fokig és fejlődik tovább. Valamennyi képességünk állandóan folyamatban, külső hatások alatt alakul, s alkalmazkodik az újabb követelményekhez. Ezt a folyamatot kell vizsgálnunk az egyre tökéletesedő termelésben. *Marx*-nál olvashatjuk: „... a társadalmasult embernek más érzékei vannak, mint a nem társadalmasultnak. . . Mert nemcsak az öt érzék, hanem az úgynevezett szellemi érzékek is, a gyakorlati érzékek (akarát, szeretet, stb.), egyszóval az emberi érzék, az érzékek emberi volta: csak tárgyának létével, a megemberesített természettel áll elő. Az öt érzék kiképzése az eddigi világtörténelem munkája...”²⁹

A munkának helyes értékelése csakis szocialista államban

²⁸ *Engels*: A munka szerepe a majom emberré válásában. 1875 végén, vagy 1876 elején. *Marx* és *Engels* műveinek összkiadása. Különkiadás *Engels* halálának 40. évfordulójára. Moszkva, 1935. 694. l. Magyarul: *Marx—Engels: Művészet-Irodalom*, 1946, Szikra c. kötetben. Ford. Gáspár Endre.

²⁹ *Marx* gazdaságfilozófiai irataiból. 1844. *Marx* és *Engels* műveinek összkiadása, I. rész. III. kötet, Berlin, 1932. 120. l. Fenti magyar műben 38. l.

lehetséges, ahol az ember a tőkés elnyomás, a magántulajdon terhétől egyaránt szabadult, igazi szabad ember. Ezért mondhatjuk, hogy az igazi humanizmust éppen a szocialista állam valósítja meg, ahol nem tör az egyik ember a másik kizsákmányolására, hanem az egész társadalom éberén vigyáz arra, hogy mindenki boldoguljon munkája révén és megtalálja képességeinek, kedvének, rátermettségének megfelelő helyét a termelésben. A képesség szabad kibontakozásának a biztosítását tekinti *Trencsényi-Waldapfel Imre* a humanizmus fő kritériumának: „Humanizmus alatt alábbiakban azt az értékrendszert értjük, mely a kultúra minden jelenségét anynyiban értékeli, amennyiben az ember természetadta lehetőségeit segíti kibontakozáshoz. Minden természetű humanizmus tehát feltételez egy — többé kevésbé tudatosított — anthropológiát, mint az ember természetadta lehetőségének az ismeretét.“^{30a} A kapitalista társadalmi rend tőkés kizsákmányolójának profithajhászása csak a saját érdekeit tekintette: beruházásai, a gép és a munkás mennyiben járul hozzá tőkénének növeléséhez. *Az ember holt anyagként szerepelt ebben a számításban.* Nem azért kell a gép, hogy a termelő munkája könnyebb legyen és több szabadidőhöz jusson, hanem, hogy növelje a tőkés profitját.

A szocialista társadalomban „az ember a legértékesebb tőke.“ A *Taylor*-féle munkásnyomorító elv ellenkezője valószínűleg Keleten. Addig, míg a *Taylor*-féle elgondolás a munkást akarta hozzáidomítani a géphez, elnyomorítván őt, s megfosztván a szükséges pihenéstől, felfrissüléstől, addig a szocialista elgondolás gépeket tökéletesíti, hogy megkönnyítse a munkás életét. Egyben pedig megteremti a több szabadidőt, mely előfeltétele a nagyobb kultúrának. A jól képzett, művelt ember állandóan tökéletesíti gépét és munkamódszerét,

^{30a} *Trencsényi-Waldapfel Imre*: I. m. 5. l.

növeli a termelést. Hozzásegíti ehhez az a tudat, hogy magának termel, mert a termelőeszközök nem elnyomórítói többé. Ezzel szemben a tőkés termelési rend csak akkor fokozhatja a termelést ha a munkást elnyomorítja. *Marx Károly* világosan leírja ezt *A tőké*-ben:

„A tőkés termelés tehát csak úgy fejleszti a társadalmi termelőfolyamat technikáját és kombinációját, hogy közben ugyanakkor aláássa minden gazdaság forrását: a földet és a munkást.“³⁰

Az öntudatos munkás ötleteivel, újításaival hallatlan mértékben előbbreviszi a termelést. Szemünk láttára alakul ki egy új típusú ember, újfajta képességekkel és jellemmel: a sztahanovista munkás. Újításaival tökéletesíti, meggyorsítja és megkönnyíti a termelést. Egyben több szabadidőhöz jut, üdüléshez és tanulási alkalomhoz, melynek révén a fizikai és szellemi munka közti különbség eltűnik. A jobb anyagi helyzet fokozza a munkakedvet, növeli a teljesítményt. *Sztálin* jellemzően mutat rá erre egyik beszédében:

„A Sztahánov-mozgalom alapjául mindenekelőtt a munkások anyagi helyzetének gyökeres megjavulása szolgál. Az élet, elvtársak, megjavult. Az élet vidámabb lett. Már pedig, ha az ember vidáman él, akkor szaporán megy a munka. Innen a kitermelés magas normái. Innen a munka hősei és hősnői.“³¹

A munkás megbecsülése és a munka szépsége, dicsősége új embert alakít ki. A helyes munkamódszerek kialakításában, a pihenés és munka arányának megállapításában, s ezzel a termelés elősegítésében, a munkás egészségének védelmében a lélektanra is fontos szerep vár.

³⁰ *Marx*: A tőke. A politikai gazdaságtan bírálata. I. kötet. Fordította Rudas László és Nagy Tamás. Szikra. 1948. 547. l.

³¹ *Sztálin*: A leninizmus kérdései. Szikra. 1948. 524. l.

A pályaválasztás terén sem kisebb jelentőségű a feladat. A kényszerfoglalkozás megszűnt. Minden munka egyenlőrangú és megbecsült. Az elrontott életek helyett vidám emberek, szocialista munkások alakítják sorsukat. A társadalom boldogabb, megelégedett emberekből áll, ha az emberek nem kényszerűségből, hanem örömmel dolgoznak. A pályaválasztás kérdésében sok újszerű mondanivalója lesz a lélektanoknak.

Ezt tartja szem előtt *Makarenko*, amikor megállapítja, hogy a szovjet nevelés egy egészen más típusú embert kíván, másrészt más lehetőséget is nyújt a nevelés számára. *A szocialista államnak olyan emberekre van szüksége, akiknek szabad véleményük és biztos kritikai érzékük van.* A szocialista társadalom öntudatos embert nevel, aki többoldalú feladat elvégzésére alkalmas. Jellemformáló ereje a szervezett közösség, a tudatos hazaszeretet erőiből táplálkozik. A szovjet példa jó kísérlet arra, hogyan alakíthatják át a társadalmi erők, a gazdasági, anyagi tényezők az emberek tudatát, karakterét.

Nem arról van szó, hogy elhanyagoljuk az egyéni sajátosságokat, hajlamokat. A közösségi nevelés felismeri a gyermek képességeit, s elősegíti kibontakozásukat. Az egyén és közösség kölcsönös hatása, aktív, tudatformáló ereje ez. „Korunkhoz és forradalmunkhoz csupán egyetlen szervezési feladat lehet méltó: olyan módszer kialakítása, amely egységes és átfogó ugyan, de ugyanakkor lehetőséget ad az egyénnek arra, hogy kifejlessze sajátosságait, megőrizze egyéniségét.”³²

A lélektan módszereinek, tudományos rendszerének marxista megalapozása szorosan a gyakorlathoz kapcsolódik. Nem is lehet öncélú, mert létjogosultságának alapja a gyer-

³² *Makarenko* i. m. 36. l.

mek, az egyén és a társadalom fejlődése, boldogulása. *Any nyiban van szükség a lélektanra, mint tudományra, amely nyiben elősegíti a gyakorlatot, a szocializmus építését, a boldog, sokoldalú, munkára, harcra kész ifjúság nevelését. A gyakorlat a mércéje; a talaj, ahonnan elindul, a cél, ahová el érkezik. Használható, alkalmazható módszerek gyakorlatba való átültetése és a tények, való okok vizsgálata, megfigy elése, alakítása áll előttünk. A fejlődés szemszögéből pszichol ógiát művelők legfőbb érdeme, hogy a kétes értékű diagnosztikus alkalmi megállapítások helyett a termékenyebb prognosztikus észrevételekre törekszenek.*

A szocialista társadalomban a legnagyobb érték az ember; ennél fogva a gyermeknevelés a legföltettebb terület, a legkörültekintőbb gondosságot igényli. „A nevelés egyike a legnagyobb feladatoknak” — mondja *Kalinin* „A kommunista nevelésről” tartott előadásában. *Ha a nevelés munkáját a lélektan megkönnyíti, biztosabbá, eredményesebbé teszi, megfelel az új követelményeknek.* Jogosan írja *Tyeplov*, hogy „a pszichológia gyakorlati munka nélkül nem válhat marxista-leninista tudománnyá.”³³ Nem kétséges, hogy a tudománynak ezt a várát is meghódítjuk.

A kapitalista társadalom struktúrája lényegében más, mint a szocialista társadalomé. Megszűnik az embernek ember által való kizsákmányolása. Ez maga után vonzza az erkölcs, a jellem megváltozását. Mások a nevelés követelményei, más a nevelés célja. E követelményeket kell szem előtt tartani s a lélektan ki kell dolgoznia az új időknek megfelelő módszereket. Ehhez pedig optimizmus szükséges, jövőbe vetett hit és a marxizmus tudományos tételeinek ismerete, a dialektika és alkalmazásának biztos tudása.

³³ *B. M. Tyeplov* i. m. 36. l.

BIBLIOGRÁFIA.

- Achilles, P. S.:* Psychology at Work. New York, 1932.
- Adler, A.:* Menschenkenntnis. Leipzig, 1931.⁴
- Ananjev, B. G.:* A szovjet lélektan sikerei. Szikra, 1949.
- Baranyai Erzsébet:* A behaviorizmusról. Bp. 1931.
- Bechterev, V. M.:* General Principles of Human Reflexology. London, 1932.
- Bechterev, W.:* Die kollektive Reflexologie. Halle, 1928.
- Benedek László:* Az insulinshock hatása a szemléletre. Magyar Pszichológiai Szemle, 1934.
- Binét, A.:* L'étude expérimentale de l'intelligence. Paris, 1908.
- Boring, E. G.:* A History of Experimental Psychology. New York, 1929.
- Brett, G.:* A History of Psychology. New York, 1921.
- Brunswik, E.:* Prinzipienfragen der Gestalttheorie. Beitr. Problemgeschichte Psychologie. Jena, 1929.
- Bühler, Ch.:* Der menschliche Lebenslauf als psychologisches Problem. Hirzel, 1933.
- Bühler, K.:* Die Krise der Psychologie. Jena, 1929.²
- Bühler, K.:* Die Zukunft der Psychologie. Wien, 1936.
- Claparède, E.:* La psychologie fonctionnelle. 1935.
- Decroly, O. J.:* Le développement du langage. Bruxelles, 1930.
- Dessoir, M.:* Vom Jenseits der Seele. Stuttgart, 1931.
- Dilthey, W.:* Ideen über eine beschreibende und zergliedernde Psychologie. 1894.
- Driesch, H.:* Grundprobleme der Psychologie. Leipzig, 1929.
- Dumas, G.:* Nouveau Traité de Psychologie. Paris, 1930—39.
- Dücker, H.:* Psychologische Untersuchungen über freie und zwangsläufige Arbeit. Leipzig, 1931.
- Ehrenstein, W.:* Einleitung in die Ganzheitspsychologie, Leipzig, 1934.

- Engels, I.*: Feuerbach és a klasszikus német filozófia felbomlása. 1888. Magyar kiadás 1945, Szikra.
- Engels, FR.*: Anti-Dühring. Idegennyelvű Irodalmi Kiadó. Moszkva, 1947.
- Erdélyi M. Lipmann O. et socii*: Prinzipienfragen der Psychotechnik. Leipzig, 1933.
- Erismann, Th.*: Die Eigenart des Geistigen. Leipzig, 1924.
- Exner, S.*: Entwurf zu einer physiologischen Erklärung der psychischen Erscheinungen. Leipzig—Wien, 1894.
- Fechner, G. Th.*: Elemente der Psychophysik. I.—II. Leipzig, 1860.
- Flügel, J. C.*: A Hundred Years of Psychology. New York, 1939.
- Fogarasi, B.*: Marxizmus és logika. Szikra, 1946.
- Freud, A.*: Einführung ind die Psychoanalyse für Pädagogen. Leipzig, 1930.
- Freud, S.*: Neue Folge der Vorlesungen zur Einführung in die Psychoanalyse. Wien, 1932.
- Freud, S.*: Gesammelte Schriften. 11 Bände. Wien, 1924—1925.
- Freud, S.*: Die Zukunft einer Illusion. Leipzig—Wien—Zürich, 1927.
- Freud, S.*: Das Unbehagen in der Kultur. Leipzig—Wien—Zürich, 1930.
- Freyer, H.*: Theorie des objectiven Geistes, Leipzig, 1923.
- Frolov*: Az élettan csodái. Bp., Uj Magyar Könyvkiadó.
- Fröbes, J.*: Lehrbuch der experimentellen Psychologie. I.—II. Freiburg, 1917—20.
- Garett, H. E.*: Great Experiments in Psychology. New York, 1930.
- Giese, F.*: Handbuch psychotechnischer Eignungsprüfungen, 1925.
- Gleiman Anna*: A gyakorkati emberismeret elvi kérdései. Gyermekek és az Ifjúság, 1940 2. sz.
- Griffith, C. R.*: Contribution to the History of Psychology.
- Haldane, J. B. S.*: A marxizmus filozófiája és a tudományok. Szikra, 1948.
- Hartshorne, Ch.*: The philosophy and Psychology of Sensation. Chicago, 1934.
- Häberlin, P.*: Der Gegenstand der Psychologie. Berlin, 1921.

- Hellpach, W.*: Elementares Lehrbuch der Sozialpsychologie. Berlin, 1933.
- Helmholtz, H.*: Handbuch der physiologischen Optik. 3. k. Leipzig, 1909—11.
- Herrning, H.*: Psychologie der Gegenwart. Leipzig, 1931.
- Hermann Imre*: Az ember ősi ösztönei. Pantheon, 1943.
- Hermann Imre*: A pszichoanalízis, mint módszer. Bp. 1933.
- Huzella Tivadár*: A pszichológia és a biológia kapcsolata. Magyar Psychológiai Szemle. 1932.
- Jung, C. G.*: Über die Psychologie des Unbewussten. Zürich, 1943.⁵
- M. I. Kalinín*: A kommunista nevelésről. Szikra, 1948.
- Kardos, L.*: A pszichofizikai történet főbb mozzamatai. Magyar Psychológiai Szemle. 16, 1947.
- Karpov, I. V.*: A pedagógiai pszichológia kérdése. A Psychológiai Intézet Munkái. Felelős szerk. P. A. 1947.
- Keller, F. S.*: The Definition of Psychology, New York, 1937.
- Klemm, O.*: Geschichte der Psychologie. Leipzig, 1911.
- Koffka, K.*: Principles of Gestalt Psychology. New York, 1935
- Koffka, K.*: Die Grundlagen der psychischen Entwicklung. 1925.²
- V. M. Kolbanovszkij*: A. Sz. Makarenko mint pszichológus, Szovjetszkaja Pedagogika, 1949.
- Koller Pál*: A hormonok hatása az ember testi és lelki életére. 1931.
- N. N. Kornilov, A. A. Szmirnov I. B. N. Tjeplov* kiadásában megjelent Pszichologija. Moszkva, 1948.
- K. N. Kornilov*: Pszichologija i marxizm. Szb. sztatzej szotrudnijikov Moszk. gosz. insztitut^a ekszperimentálnoj pszichologiji. L.—M. 1925.
- Köhler, W.*: Psychologische Probleme Berlin, 1933.
- Köhler*, Zur Psychologie der Schimpansen. 1921.
- Köhler, W.*: Gestaltprobleme und Anfänge einer Gestalttheorie. Berlin, 1922.
- Kretschmer, E.*: Medizinische Psychologie. Leipzig, 1930.⁴
- Lahy, J. M.*: Taylorsystem und Physiologie der Arbeit. Berlin, 1923.

Lüpple, E.: Die Arbeitskurve als charakterologisches Prüfverfahren. *Z. angew. Psych.* 1940, 60.

Lenin V. I.: Materializmus és empiriokriticizmus. Szikra, 1949.

Lenin V. I.: Válogatott művek. I.—II. Szikra, 1948—49.

Lénárd Ferenc: A lélektan útjai. Franklin, 1947.

Lewin, K.: Gesetz und Experiment in der Psychologie, Berlin, 1929.

Lipps, G. F.: Grundriss der Psychophysik. Leipzig, 1903.

Lurija, A. R.: Krízisz burzsoáznj pszichologiji. „Pszichologija“. 1932.

Lurija, A. R.: 15 ljet szovjetszkj pszichologiji. *Zs. „Szovjetszkaja Medicina“* za 1933 god.

Mačarenko, A. Sz.: Válogatott Pedagógiai Tanulmányok. Uj Magyar Könyvkiadó, 1948.

Mach, E.: Die Analyse der Empfindungen. Jena, 1929.

Mann, Th.: Freud. Két tanulmány, Officina, 1947.

Marx, K.: A tőke. A politikai gazdaságtan bírálata. I. k. Szikra, 1948.

Marx—Engels: Művészet—Irodalom. Szikra, 1946.

Marx és Engels: Műveinek összkiadása. I. rész, 3. k. Berlin, 1932.

McDougall, W.: Introduction into the Social Psychology. London, 1936.²³

Mérei, F.: Utópia és valóság a magyar nevelésben. A MDP Kulturpolitikai Akadémiája köznevelési előadások 3. füzeté. Szikra, 1949.

Mérei, F.: Az együttes élmény, Társadalomlélektani kísérlet gyermekeken. Officina, é. n.

Mérei, F.: A gyermek világnézete. Officina, 1945.

Moede, W.: Die experimentelle Psychologie im Dienste des Wirtschaftslebens. Berlin, 1923.

Murchison, K.: Handbook of General Experimental Psychology. Worcester, 1934.

Osborn: Freud und Marx.

Oseretzky, N.: Psychomotorik. Leipzig, 1931.

Pavlov, I. P.: Az állatoknak magasabbfokú idegmunkája objektív tanulmányozásának húszéves tapasztalata. 1923.

Pavlov, I. P.: Lecons sur l' activité du cortex cerebral. 1929.

Leningrád

Pauler, A.: Psychologia és philosophia. Magyar Psychológiai Szemle, 1928.

Pálóczi-Horváth Gy.: Freud, vagy egy illúzió eredete. Hungaria, 1948.

Pfister, O.: Die Psychoanalyse im Dienste der Erziehung. 1929.

Piaget, J.: La construction du réel. Paris, 1937.

Piaget, J.: La naissance de l'intelligence. Neuchâtel—Paris, 1935.

Pieron, H.: Psychologie expérimentale. 1934.

Pintschovius, K.: Die psychologische Diagnose. München, 1940.

Politzer, G.: A filozófia alapelemei. Szikra, 1949.

Ranschburg, P.: Az emberi elme, I.—II. Budapest, 1923.

Reich: Dialektischer Materialismus und Psychoanalyse.

Révész, G.: Die Bedeutung der Psychologie. Francke, 1947.

Rubinstein, Sz. L.: Osznovy Pszichologiji. 2. kiad. Moszkva, 1946.

Rubinstein, Sz. L.: Neobihaviorism Toljmana, „Ucsonyje zapiszki Leningrádskovo goszudarsztvennovo pedagogicseszkovo insztituta in Hercena“, XVIII. k. L. 1939.

Rubinstein, Sz. L.: Probljemy pszichologiji v trudach K. Marksza. „Szovjetszkaja Pszichotjechnika“, 1937.

Rubinstein, Sz. L.: Szovjetszkaja pszichologija v uszlovijach Velikoj Otjecsesztvjennoj Vojny. „Pod Znamenjem „Marksizma“. No. 9—10, 1943.

Rudas, L.: Materialista világnézet. Szikra, 1949.

Sapir: Freudizmus, Soziologie, Psychologie.

Schiller Pál: A lélektan feladata. Budapest, 1940.

Schiller Pál: Bevezetés a lélektanba. A cselekvés elemzése. Pantheon, 1944.

Spranger, Ed.: Lebensformen. 1914.

Stern, W.: Allgemeine Psychologie auf personalistischer Grundlage. Haag, 1935.

Stern, W.: Die Anwendung der Psychoanalyse auf Kindheit und Jugend. Leipzig, 1913.

Szokolov, M. V.: A pszichikum fejlődésének problémái. Szovjetszkaja Pedagógika. 1949, II.

Szondi, L.: Ösztön és nevelés. Lélekt. Tan. III., 1939.

- Szondi, L.*: Experimentelle Triebdiagnostik. Huber, 1947.
- Sztalin, J.*: A leninizmus kérdései. Szikra, 1948.
- Taylor, F. M.*: The Principles of Scientific Management. New York, 1911.
- Tumlirz, O.*: Anthropologische Psychologie. Berlin, 1939.
- Várkonyi, H.*: Az ösztönök kérdése. Magyar Psych. Szle., 16, 1930.
- Vértés O. József*: Milieu és gyermeki lélek. Egy új milieupszichologia vázolata. Budapest, 1935.
- Vygotszkij I. A. R. Lurija*: Etüdy pi osztoriji provedzenija. Moszkva, 1930.
- Weiss, A. P.*: The biosocial standpoint in psychology. Worcester, 1930.
- Wallon, H.*: Principes de psychologie appliquée, Paris, 1930.
- Warren, H. C.*: A Dictionary of Psychology. Boston, 1934.
- Watson, J. B.*: Psychology, from the Standpoint of a Behaviorist. Philadelphia, 1919.
- Weber, E.*: Der Einfluss psychischer Vorgänge auf den Körper. Berlin, 1910.
- Werner, H.*: Das Problem des Empfindens. Z. Psych. 114, 1930.
- Wertheimer, M.*: Drei Abhandlungen zur Gestalttheorie. Erlangen, 1925.
- Wundt, W.*: Grundzüge der Physiologischen Psychology. Leipzig, 1908.—11.
- Zweig, St.*: Die Heilung durch den Geist. 1931.

GEORGES GERÉB: LES POINTS CRITIQUES DE LA PSYCHOLOGIE

La psychologie ancienne faisait partie de la philosophie idéaliste. Ses problèmes principaux ont été d'un caractère métaphysique. Selon cette conception l'âme est une substance indépendante. Cette perception psychologique est d'origine relative à la conception du monde; ainsi elle est en beaucoup de rapports, un reste de la conception ascétique spiritualiste du moyen-âge. La psychologie idéaliste, considère la conscience comme principe originel, le monde matériel comme secondaire. Par contre, d'après la conception marxiste, la connaissance est le plus haut produit de la matière organisée. D'après la conception idéaliste la connaissance détermine a priori, d'avance, les phénomènes du monde extérieur.

Les écoles de la psychologie des profondeurs représentent la conception psychologique de la bourgeoisie en décadence. D'après elles ce sont les instincts qui déterminent notre destinée; elles ne paient pas l'attention qui lui est due à la faculté transformatrice de la société. Elles professent que notre sort est décidé dès notre naissance. Ainsi elles prêchent des doctrines pessimistes et mystiques. Les raisons n'y sont pas expliquées par des causes sociales, mais par l'action des instincts d'agression. C'est pourquoi elles expliquent d'une manière erronée le développement social. Il est évident que la psychologie devait combattre ces fausses thèses. Chez nous c'est surtout Éric Molnár qui s'est occupé de ces questions. Il a constaté que cette psychologie professe des idées diamétralement opposées à celles du marxisme, qu'elle néglige les faits et qu'ainsi, fût-elle même dialectique, au fond elle ne peut être que fausse, car ses constatations s'opposent à la réalité.

Dans le domaine de l'éducation, l'orientation psychanalytique a de graves conséquences: l'enfant n'est pas éduicable, son sort est dé-

terminé dès son enfance par les particularités de ses instincts et la tâche de l'éducation ne peut être tout au plus que de médicamenter des traumatismes psychiques et de sublimer les énergies des instincts. Elle néglige la société comme force créatrice de caractère.

La perception dialectique de la psychologie est basée sur la théorie de réflexion, de Lénine. D'après cette théorie la conscience réfléchit l'existence, mais l'image ainsi formée, — comme le dit Béla Fogarasi — n'est pas tout simplement une photographie, elle est une image dans un sens plus profond, à la formation de laquelle notre intellect prend une part active.

Les divers penseurs et psychologues sont partis de la théorie erronée que le corps et l'âme sont deux réalités à part. Ils ont examiné leurs actions réciproques, ou bien ils ont nié tout simplement l'existence de la matière. Il y avait des époques où, d'une manière mécanique et raide, la mise en contact des différentes sensations a été considérée comme base. En d'autres occasions, point de départ unique, les sensations telles qu'elles étaient connaissables. La connaissance où l'étude du système nerveux et du cerveau a fait ressortir le point de vue biologique, matériel. Mais cela a conduit bien souvent à des conceptions naturalistes ou matérialistes vulgaires. La psychologie du «behaviorisme», la réflexicologie ont donné un nouveau coloris à la psychologie, mais elles se sont mécanisées, car elles ont été incapables d'expliquer le rôle de la réflexion consciente.

Ce qui nous fait sortir de la faillite des écoles idéalistes, c'est la façon d'envisager les connaissances d'un point de vue matériel. Comme proposition fondamentale il nous faut fixer que nous sommes sur la base du monisme matérialiste et qu'ainsi nous ne reconnaissons point d'âme existant indépendamment de la matière. Le psychique tout comme le biologique sont des phénomènes de qualité différente de la même réalité matérielle.

Les actions de l'homme sont influencées efficacement par les conditions sociales, par la classe sociale dont il est membre et par les conditions matérielles où il vit. Le travail n'est plus une charge et,

ainsi une situation nouvelle se présente dans le domaine de la psychologie du travail. L'homme s'est affranchi de l'exploitation, son rapport vis-à-vis des moyens de production a changé, la culture prend un sens nouveau. Ce n'est plus le hasard de la naissance qui décide du choix d'une carrière mais la disposition et l'aptitude. Il en sort des individus plus heureux des travailleurs plus productifs, par conséquent une société supérieure à celle du passé. Les catégories d'hommes de cette société auront évidemment des qualités intellectuelles différentes. Dans le domaine de la pédagogie les résultats de la psychologie nouvelle signifient également un changement. L'enfant n'est plus un *homo munitus* mésestimé, mais un travailleur apprécié.

En révisant les résultats, les méthodes et les buts de la psychologie il nous faut constater que seule la recherche s'attachant à la vie pratique a un sens. La psychologie ne peut être une science ayant sa fin en soi, car il faut la faire valoir dans la construction du socialisme, dans l'éducation. Pour que ce but soit atteint il faut connaître et adapter le matérialisme dialectique.

HIBA JEGYZÉK.

8. lapon felülről a 3. sorban „és aktiv” helyett „és az aktiv”.

9. lapon a jegyzet 7. sorában „Tnisi” helyett „This is”

15. lapon alulról a 10. sorban „mint az a májé” helyett „mint az epe a májé”.

